มวยโบราณสกลนคร

การต่อสู้..สู่ศิลปะการแสดง

กระทรวงศึกษาธิการ

หนังสืออ่านเพิ่มเติมตามความต้องการของท้องถิ่น
ระดับมัธยมศึกษา

มวยโบราณสกลนคร

การต่อสู้สู่ศิลปะการแสดง

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ

มวยโบราณสกลนคร
การต่อสู้สู่ศิลปะการแสดง

ศูนย์พัฒนาหนังสือ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ
พิมพ์ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๔๕
จำนวน ๑๕,๐๐๐ เล่ม
สงวนลิขสิทธิ์ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ
ISBN 974-269-1495

พิมพ์ที่โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว
๒๒๔๙ ถนนลาดพร้าว วังทองหลาง
กทม. ๑๐๓๑๐

๗๙๖.๘๓ พรสวรรค์ วงศ์กาฬสินธุ์
พ-ม มวยโบราณสกลนคร การต่อสู้สู่ศิลปะการแสดง/พรสวรรค์ วงศ์กาฬสินธุ์ และพรสวรรค์ แก้วหาวงศ์.--กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๕.
๗๒ หน้า. ภาพประกอบ; ๒๑ ซม.
ISBN 974-269-1495
๑. มวยไทย. ๒. ชื่อเรื่อง.

คำนำ

มวยโบราณสกลนคร การต่อสู้สู่ศิลปะการแสดง เป็นหนังสือที่นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนสกลนครพัฒนศึกษา จังหวัดสกลนคร จัดทำขึ้นเพื่อใช้ประกอบการเรียนการสอนกลุ่มวิชาสังคมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา การจัดทำหนังสือเล่มนี้กรมวิชาการได้ประสานงานกับกรมสามัญศึกษาคัดเลือกผู้แทนนักเรียนแต่ละจังหวัด จังหวัดละ ๒ คน โดยการพิจารณาผลงานของนักเรียนทั้งด้านการเขียนและการจัดทำภาพประกอบ จากนั้น กรมวิชาการได้จัดประชุมปฏิบัติการอบรมให้ความรู้แก่นักเรียน ครูผู้ควบคุม ๑ คน โดยให้ความรู้แก่นักเรียนตามแนวพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ที่จะส่งเสริมให้เยาวชนได้เรียนรู้เกี่ยวกับท้องถิ่นของตนด้วยวิธีการสืบค้น รวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบและนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมปัจจุบัน หลังจากนั้นได้มอบหมายให้นักเรียนแต่ละจังหวัดไปจัดทำต้นฉบับ โดยมีคณะครูควบคุมดูแล

เนื้อหาของหนังสือเล่มนี้เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับมวยโบราณที่เป็นศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านของจังหวัดสกลนคร เพื่อกระตุ้นให้เยาวชนช่วยกันอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้านนี้สืบไป

กรมวิชาการขอขอบคุณคณะบรรณาธิการซึ่งประกอบไปด้วยครูอาจารย์ ศึกษานิเทศก์ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการจัดทำหนังสือ และนักวิชาการศึกษาของกรมวิชาการ ที่มีส่วนช่วยให้การจัดทำหนังสือเล่มนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น หวังว่าหนังสือเล่มนี้จะอำนวยประโยชน์แก่นักเรียนและผู้อ่านตามสมควร

(นายประพัฒน์พงศ์ เสนาฤทธิ์)
อธิบดีกรมวิชาการ
๒๕ ตุลาคม ๒๕๔๔

มวยโบราณสกลนครค่ามากล้ำ

ควรจื่อจำนำไปใฝ่สืบสาน

มรดกวัฒนธรรมจากโบราณ

ให้ลูกหลานจื่อจำล้ำค่าจริง

สารบัญ

เบิ่งเหลียวหลัง ๑

ฟังเพิ่นเว้า ๕

ทำนองภูไทน้อย ๑๐

เฮาพบผ้อ ๑๑

การแสดงหมู่หรือเป็นขบวน ๑๑

การแสดงเดี่ยว ๓๑

การแสดงการต่อสู้ในเชิงศิลปะ ๕๖

ขอให้จื่อจำ ๕๗

แหล่งข้อมูล ๕๘

บรรณานุกรม ๕๙

เบิ่งเหลียวหลัง

สกลนครเป็นจังหวัดหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หรือที่เรียกกันว่าภาคอีสาน มีลักษณะภูมิประเทศที่อุดมสมบูรณ์ มีชนพื้นเมืองหลายเผ่า ได้แก่ เผ่าญ้อ เผ่าภูไท เผ่าโส้ เผ่ากะเลิง และเผ่าโย้ย เป็นต้น

ชนพื้นเมืองแต่ละเผ่าต่างมีศิลปวัฒนธรรมเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตและภูมิปัญญาของบรรพชน อันล้ำค่าที่ลูกหลานควรยึดมั่นด้วยความศรัทธาเลื่อมใสและสืบสานให้คงอยู่ตลอดไป

ชนเผ่าญ้อที่อาศัยอยู่ในเขตเมืองสกลนครเป็นชนเผ่าที่มีจำนวนประชากรมากที่สุด ซึ่งพวกเขามีศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านอันน่าภาคภูมิใจ ที่ลูกหลานได้ช่วยกันอนุรักษ์สืบสานจนเป็นที่เชิดหน้าชูตาของชาวสกลนคร นั่นคือมวยโบราณสกลนคร

มวยโบราณสกลนครเป็นกีฬาพื้นบ้านที่มีการต่อสู้ไม่เคร่งครัดตายตัวในแบบแผนและเกณฑ์ต่างๆ เป็นการต่อสู้ที่มีศิลปะในตัวเอง

มวยโบราณสกลนครมีประวัติความเป็นมายาวนานเท่าใดไม่ปรากฏ เริ่มมีการจดบันทึกและสืบทอดกันต่อๆ มา โดยพระอาจารย์จำลอง นวลมณี ท่านได้อนุรักษ์มวยโบราณสกลนครไว้ให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่า ได้ถ่ายทอดศิลปะการต่อสู้และพัฒนามาเป็นศิลปะการแสดงในปัจจุบัน

ศิลปะมวยโบราณสกลนคร

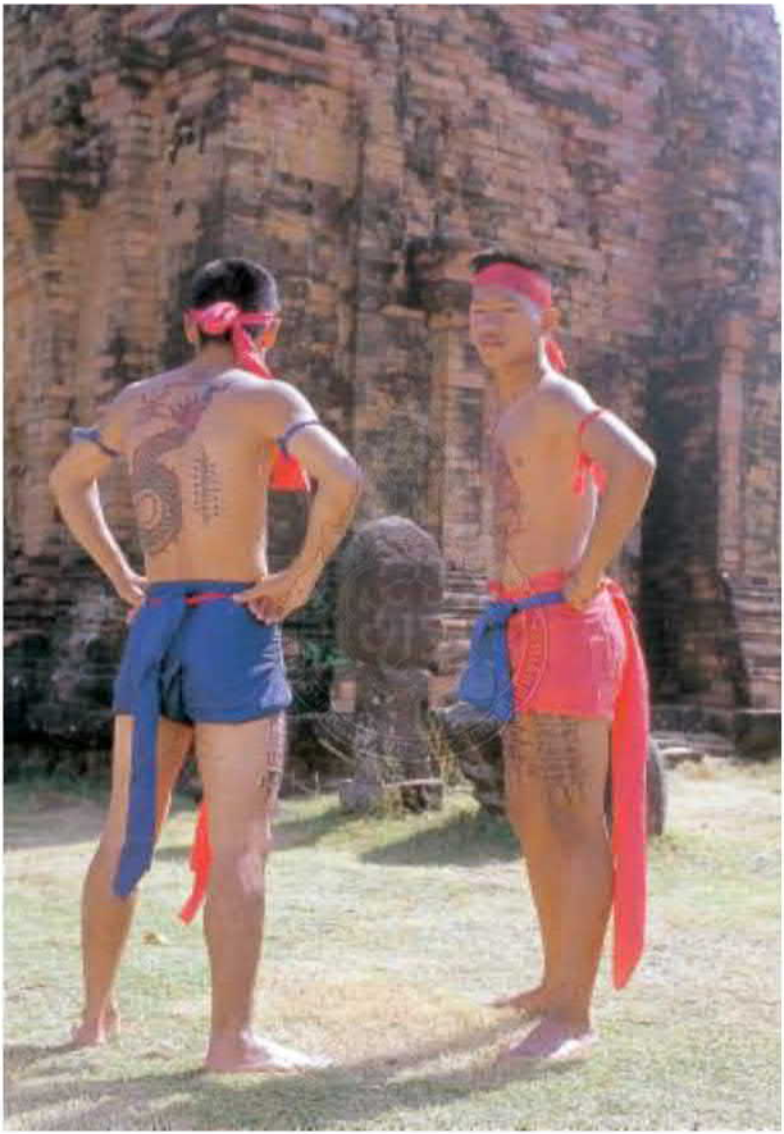

ลักษณะการแต่งกายของนักมวย ด้านหลังและด้านข้าง

ฟังเพิ่นเว้า

ปู่ย่าตายายได้เล่าถึงการแต่งกายของนักมวยโบราณสกลนครว่า นักมวยนุงผ้าโจงกระเบนสีแดงหรือน้ำเงินแบบหยักรั้งเพื่อให้เห็นลายสักที่ขา ปล่อยชายหางกระเบนให้ห้อยลงมาพองาม เรียกว่า “เสือลากหาง” มีผ้าคาดกระซับเอว สวมรัดข้อมือและสวมรัดแขน มีตะกรุดเล็กๆ อยู่ข้างใน โพกศีรษะด้วยผ้ายันต์มงคล ไม่สวมเสื้อ ไม่สวมถุงเท้าและรองเท้า

นักมวยโบราณสกลนครนิยมการสักลาย ซึ่งตามวัฒนธรรมของชายชาวอีสานนั้น ต่างมีความเชื่อกันว่าสักลายแล้วจะอยู่ยงคงกระพันและมีเมตตามหานิยม

ลักษณะการแต่งกายของนักมวย ด้านหน้า

ใช้ปากกาสีเขียนลวดลายเพื่อให้เหมือนวิถีคนในอดีต

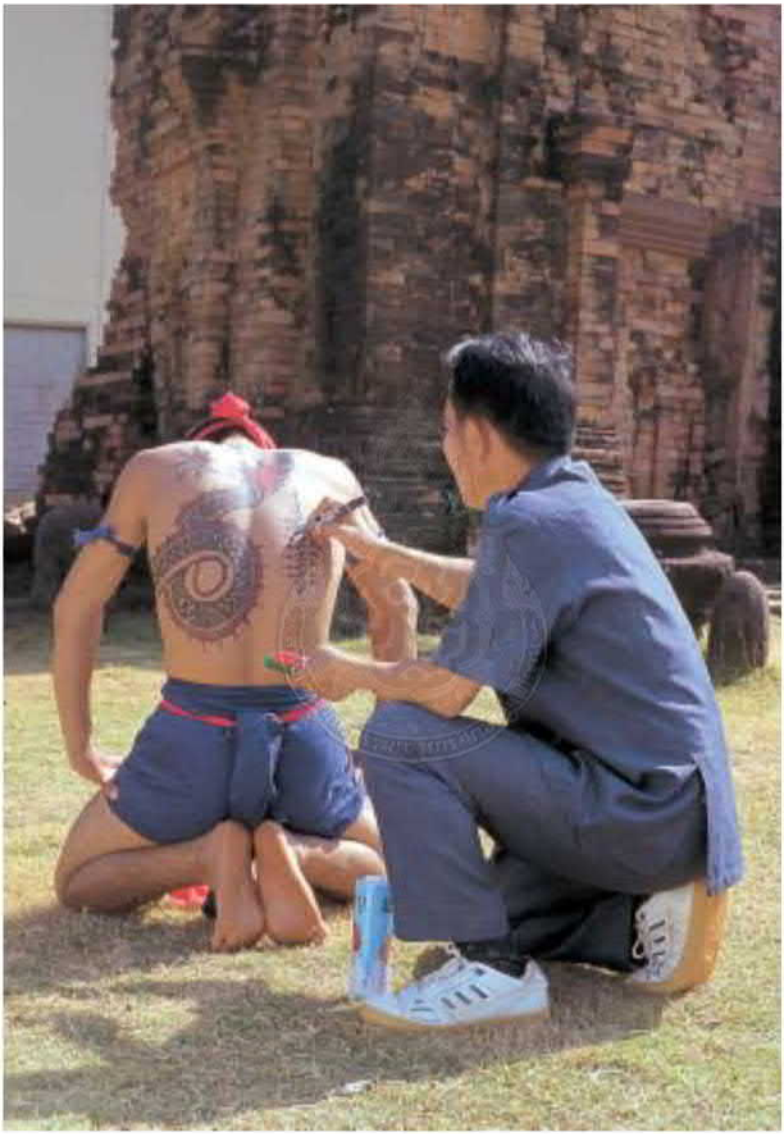

ส่วนหนึ่งของลวดลายที่เขียนด้านหลัง

ลายสักที่ปรากฏเป็นลวดลายนี้นับว่าสวยงามไม่น้อย โดยจะสักตามขา แขน และลำตัว เป็นลายต่าง ๆ เช่น ลายบัวเครือ ลายดอกผักแว่น ลายแข่วหมาตาย และลายนกแซงแซว เป็นต้น นอกจากนี้นักมวยยังนิยมสักอักขระเลขยันต์ ลงเวทมนตร์คาถาอาคมตามความเชื่อที่ว่า “จะทำให้หนังเหนียว”

ปัจจุบันนักมวยโบราณไม่นิยมสักลาย แต่จะใช้วิธีเขียนลายด้วยปากกาไวท์บอร์ดแทน และเมื่อเขียนเสร็จจะใช้แป้งโรยตรงลวดลายที่เขียน เพื่อให้ลายคงทน ไม่เปื้อนเลอะเทอะ

สำหรับกรรมการหรือผู้ห้ามมวยนั้นการแต่งกายโดยส่วนใหญ่จะเหมือนกับนักมวย แต่ที่แตกต่างกันนั้นเห็นจะเป็นกรรมการสวมเสื้อกั๊กสีแดงลงยันต์ สวมสร้อยห้อยพระเครื่องหรือเครื่องลางของขลังมากเป็นพิเศษ

การแต่งกายของกรรมการ

ทำนองภูไทน้อย

แคน

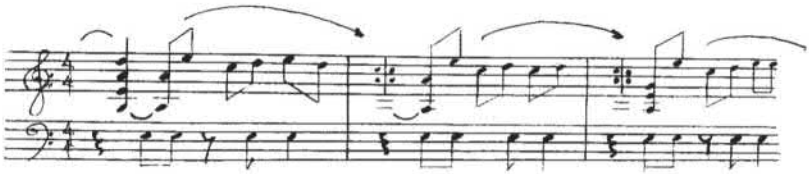

กลอง

ดนตรีประกอบการรำมวยโบราณสกลนคร ได้แก่ แคน กลองตุ้มพังผืด พิณ โปงลาง โดยเล่นดนตรีในทำนองภูไทน้อย สร้างความคึกคะนองให้กับนักมวยยิ่งนัก

เฮาพบผ้อ

มวยโบราณสกลนครที่เราพบเห็น หรือภาษาถิ่นว่า “เฮาพบผ้อ” มีการแสดง ๓ ตอนคือ

๑. การแสดงหมู่หรือเป็นขบวน
๒. การแสดงเดี่ยว
๓. การแสดงการต่อสู้ในเชิงศิลปะ

การแสดงหมู่หรือเป็นขบวน

การแสดงหมู่หรือเป็นขบวนนี้เป็นการแสดงกลางแปลงหรือขบวนแห่ มีการรำเป็นคู่ น่าดูยิ่งนัก ท่ารำที่สำคัญมีอยู่ด้วยกัน ๙ ท่า คือ ท่ากาเต้นก้อนไถ ท่าหวะพราย ท่าย้ายสามเส้า ท่าน้าวเฮียวไผ่ ท่าไล่ลูกแตก ท่าช้างม้วนงวง ท่าทวงฮักกวักชู้ ท่าแหลวถลากาตากปีก และท่าเลาะเลียบตูบ

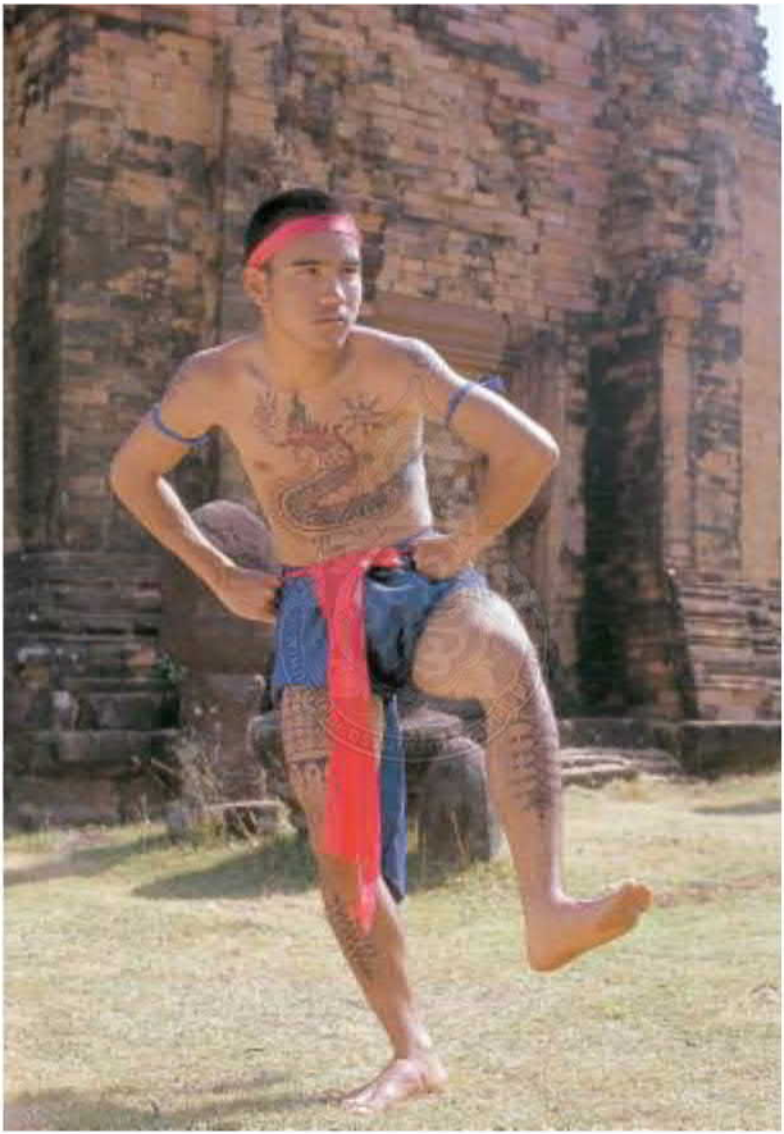

ท่ากาเต้นก้อนไถ

ท่ากาเต้นก้อนไถ

ผู้รำจะกำมือทั้งสองข้างไว้ที่บั้นเอว ยกไหล่กางศอก ย่อขากางออกพองาม ก้าวไปข้างหน้าในลักษณะเต้นและลงส้นเท้าเอียงตัวเล็กน้อยเข้ากับจังหวะดนตรี กำมือ กางแขนทั้งสองข้างติดข้างเอวส่ายตัวช้า ๆ ไปตามจังหวะ

ท่ากาเต้นก้อนไถนี้แสดงให้เห็นถึงการจินตนาการของนกกาที่เต้นไปตามก้อนดินที่ชาวนาไถพลิกขึ้นมา เพื่อจะหากินอาหาร เหมือนอาการของปลา จิ้งหรีด และตัวแมลงต่าง ๆ

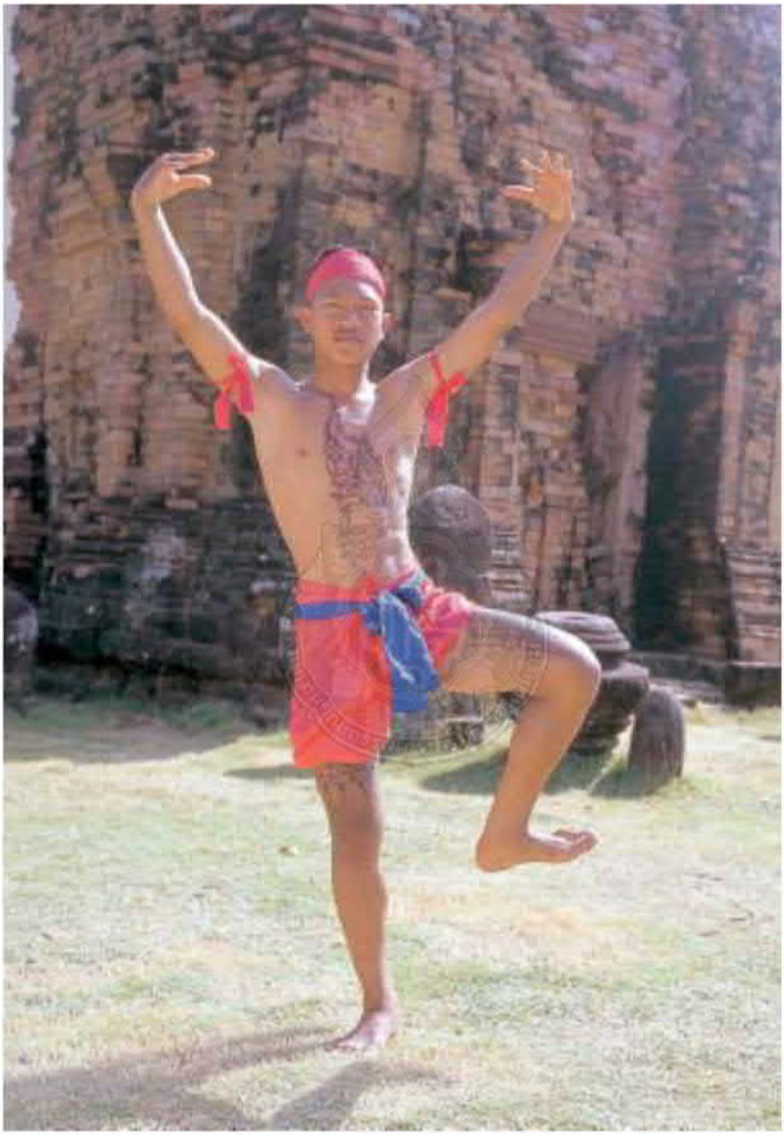

ท่าหวะพราย

ท่าหวะพราย

ผู้รำจะโน้มตัวไปข้างหน้าพร้อมกับม้วนแขนทั้งสองข้างเข้ามาในสีข้าง แล้วยกแขนสูงขึ้นเหนือศีรษะ ตวัดปลายนิ้วมือไปข้างหน้า ๓ ครั้ง เงยหน้าขึ้นมองดูมือ ส่วนเท้ายังเต้นอยู่ตามจังหวะในท่าที่หนึ่ง ทำอย่างนี้ไปจนรอบ

ท่าหวะพรายนี้แสดงถึงอาการปัดเสนียดจัญไร ภูตพราย ผี ปีศาจ และสิ่งไม่ดี ให้พ้นไปจากตัว

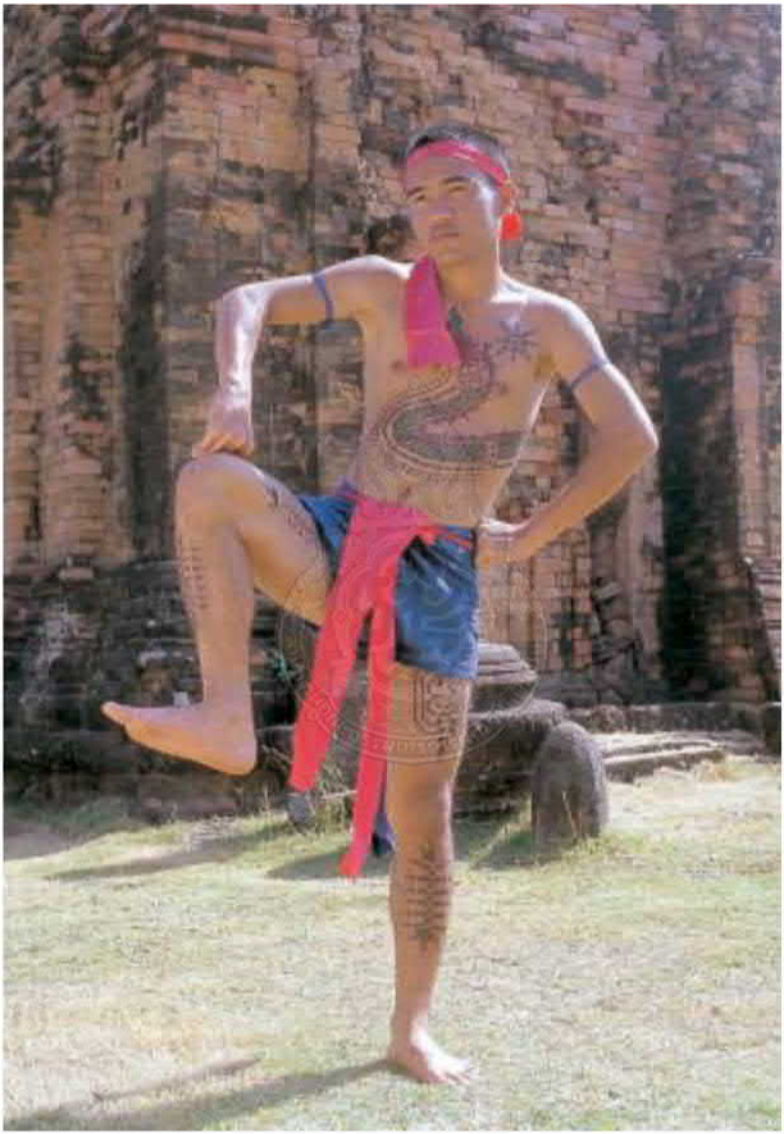

ท่าย้ายสามเส้า

ท่าย้ายสามเส้า

ผู้รำจะยกขาข้างหนึ่งอยู่ระดับเอว ทรงตัวอยู่ด้วยขาข้างเดียว แขนข้างหนึ่งกำมือวางไว้แล้วกางศอก ยกไหล่ให้ผึ่งผาย ส่วนแขนอีกข้างวางไว้ที่บั้นเอวกางศอกยกไหล่เช่นเดียวกัน แล้วเหยาะย่างอย่างสง่าไปข้างหน้าสามก้าวตามจังหวะเสียงกลอง และยืนทรงตัวด้วยขาข้างเดียว กำมือทั้งสองข้างวางไว้ที่ขาและบั้นเอวเช่นเดียวกับที่ทำมาแล้ว ยืดตัวให้ตรง สายตามองกวาดไปให้กว้างไกล ทำสลับไปจนสุดรอบ

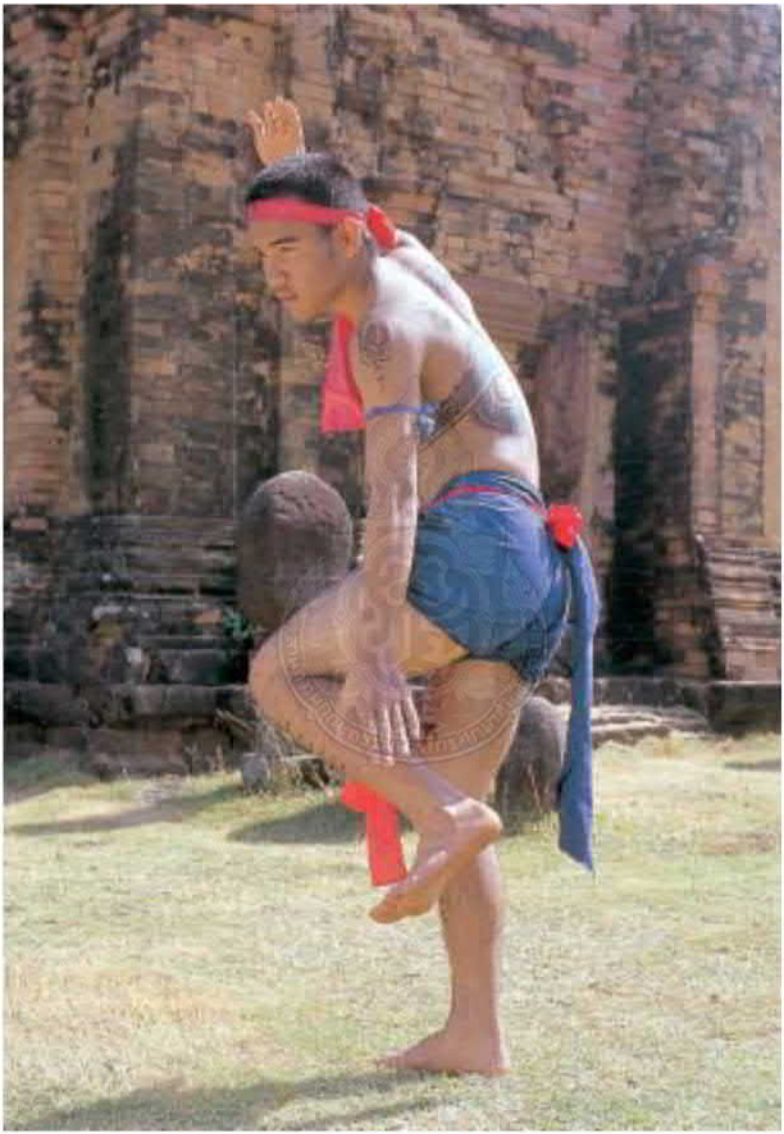

ท่าน้าวเฮียวไผ่

ท่าน้าวเฮียวไผ่

ผู้รำจะเบนขาที่ยกสูงให้เอียงมาอยู่อีกทางหนึ่ง ปล่อยแขนที่ว่างให้หย่อนลงมาด้านข้างขา พร้อมกับเหวี่ยงแขนที่อยู่ตรงบั้นเอวให้โน้มขึ้นพ้นศีรษะมา ตั้งข้อศอกแล้วกำมือไว้ที่บั้นเอวตามเดิม ส่วนแขนข้างที่หย่อนลงให้งอข้อศอกขึ้นและตั้งไว้ที่ขาซึ่งยกไว้แล้ว ก่อนจะเหยาะย่างย่อตัวให้ต่ำเตี้ยและเอียงไหล่ลง ท่าน้าวเฮียวไผ่เป็นลักษณะตามจินตนาการของยอดไผ่ที่ต้องลมย่อมโน้มน้าวเอนอ่อนช้อยย้อยต่ำลงมา

ท่าไล่ลูกแตก ตบมือข้างหน้า

ท่าไล่ลูกแตก ตบมือข้างหลัง

ท่าไล่ลูกแตก

ผู้รำจะย่อเขาทั้งสองข้างลงจนนั่งบนส้นเท้า แล้วกระโดดไปข้างหน้า พร้อมกับตบมือข้างหลังและข้างหน้า กับตบลอดแข้งลอดขาทั้งสองข้างอย่างว่องไว

ยกแขนข้างหนึ่งให้มือข้างหนึ่งตบสีข้างใต้รักแร้ ตามด้วยตบใต้ข้อศอก หลังมือ เข่า ไหล่ ส้นเท้า และขาด้านนอก แล้วกระโดดลักษณะถอยหลังแต่ไปข้างหน้า พร้อมกับตบมือและหมุนตัวตบยอดอกด้วยฝ่ามือทั้งสองข้าง

ใช้หลังมือข้างหนึ่งตบขาในและกระโดดเตะฝ่ามือที่ยื่นไปข้างหน้า ก่อนจะทิ้งตัวลงในท่าย่อเข่า ลากขาอีกข้างหนึ่งไปข้างหลังในท่าแอ่นอก กางศอก มือกำวางไว้ที่บั้นเอวทั้งสองข้าง สายตามองส่ายหาคู่ต่อสู้

จากนั้นกางแขนทั้งสองออกอยู่ระดับพื้น แล้วกระโดดไปข้างหน้า ตบมือไปข้างหลังเหมือนอย่างที่ทำมาแล้ว แต่เป็นการทำสลับข้างซ้ายข้างขวา

สำหรับที่มาของชื่อท่าไล่ลูกแตกนี้ คำว่า “ลูกแตก” เป็นภาษาพื้นบ้าน แปลว่า ประทัด หรือระเบิด หรือสิ่งที่ทำให้เกิดเสียงดัง การตบตามส่วนต่าง ๆ ของร่างกายให้เกิดเสียงดังนั้นก็เพื่อเป็นการปรามหรือข่มขู่ให้คู่ต่อสู้เกรงกลัว

ท่าช้างม้วนงวง

ท่าช้างม้วนงวง

ผู้รำจะยกขามาชิดติดกัน แล้วยกเข่าไปข้างหน้าให้สูงระดับเอว ม้วนท่อนแขนช่วงล่างทั้งสองแขน หมุนลักษณะควงหมัดกลมหลายๆ รอบ อยู่เหนือขาที่ยกไว้ พร้อมกับก้าวขาสืบเท้าไปข้างหน้า ๓ ก้าว หยุดยืนยกขาข้างหนึ่งมาข้างหลัง งอเข่าให้สูงขึ้น พร้อมกับเหวี่ยงแขนทั้งสองออกจนสุดแขน โน้มตัวไปข้างหน้า ย่อเข่าลงเล็กน้อย แล้วม้วนแขนทั้งสองข้างหมุนควงหมัดวงกลม และก้าวขาสืบเท้าไปข้างหน้า ๓ ก้าว เหมือนครั้งก่อนไปจนรอบ

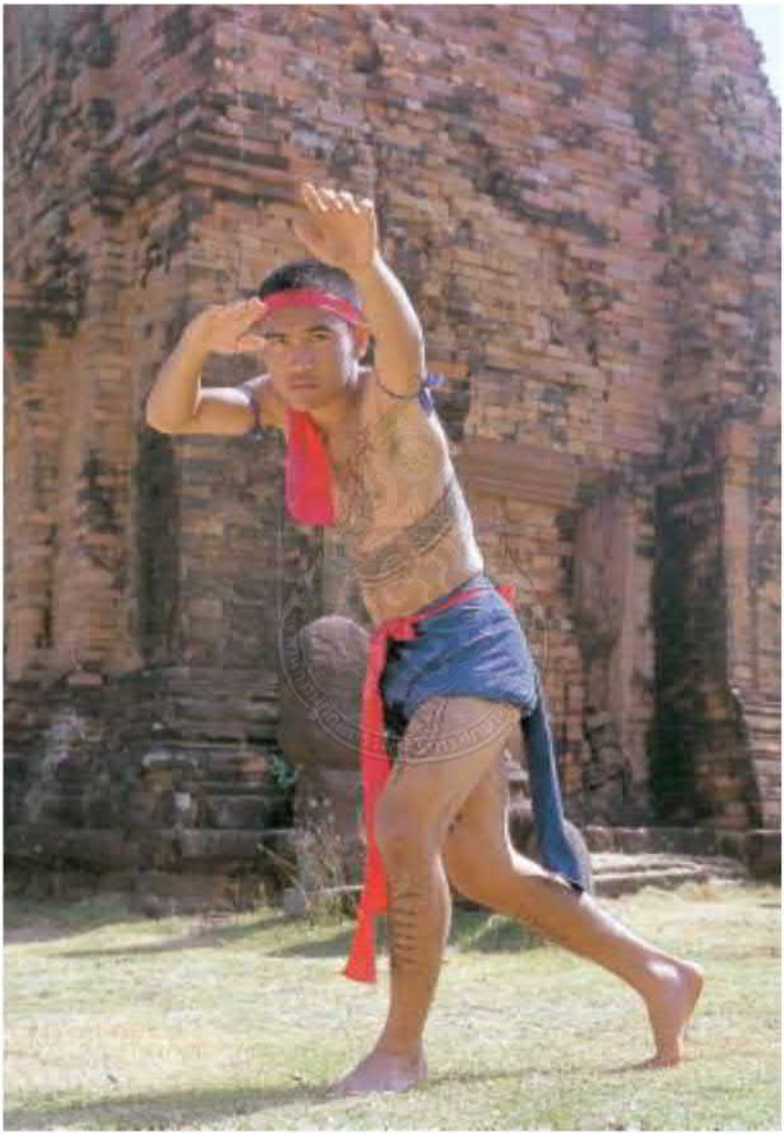

ท่าทวงฮักกวักชู้

ท่าทวงฮักกวักชู้

ผู้รำจะเต้นไปข้างหน้าสามก้าว ในท่าทแยงมุมแบบฟันปลา พร้อมกับแขนทั้งสองข้างบนตีสีข้างให้ดังคล้ายไก่ตีปีกตามจังหวะเท้าที่เต้นไป แล้วเอี้ยวตัวส่งแขนทั้งสองยื่นไปข้างหน้าให้ขนานกับพื้น แบมือทั้งสองกวักไปข้างหน้าตามจังหวะของดนตรี

ส่วนขาที่อยู่ข้างหน้ายืนเป็นหลัก ย่อเข่าลงเล็กน้อย ขาอีกข้างไขว้หลังยื่นไปข้างหน้า ใช้ปลายเท้าตบพื้นเป็นจังหวะให้เข้ากับมือที่กวักอยู่ประมาณ ๓ ครั้ง

จากนั้นเต้นไปข้างหน้าสามก้าว แขนทั้งสองตีปีกและยื่นไปข้างหน้า ทำนองเรียกให้คนรักกลับมา ส่วนเท้าก็ใช้ปลายตบพื้นตามจังหวะที่มือกวักเหมือนกับที่ทำมาแล้ว แต่เป็นการทำสลับขวา–ซ้าย

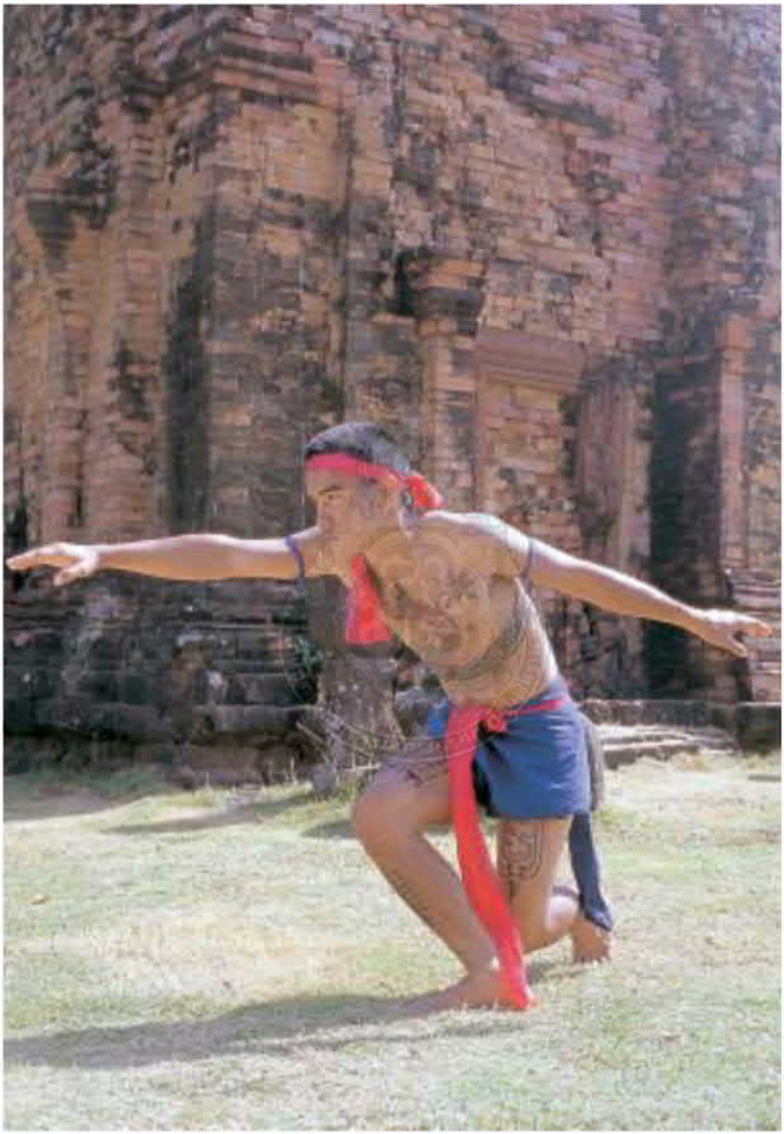

ท่าแหลวถลากาตากปีก

ท่าแหลวถลากาตากปีก

เป็นการรำท่าต่อเนื่องจากทวงฮักกวักชู้ คือผู้รำจะถอยเท้าที่ตบพื้นอยู่มาข้างหลังหนึ่งก้าว เท้าอีกข้างหนึ่งก็ถอยมาชิดติดกัน ส่วนแขนทั้งสองที่ยื่นไปข้างหน้าถอยมารวมกันที่หน้าอกในลักษณะจีบมือ

เท้าที่อยู่ข้างหน้าก็ก้าวไปข้างหน้าอีกหนึ่งก้าว ส่วนเท้าที่ก้าวไปก่อนให้ถอยหลังกลับมาหนึ่งก้าว เท้าที่ก้าวข้ามไปก็ให้ถอยมารวมกันอีก และลำตัวให้หมุนไปอยู่ข้างหนึ่งด้วย ส่วนแขนทั้งสองข้างกางขนานกับพื้น ถลาไปตามลำตัวที่หมุน

ทำอย่างนี้สลับทั้งข้างขวาและข้างซ้ายสามครั้ง ก่อนจะย่อตัวเตี้ยต่ำลง ส่วนแขนทั้งสองยังกางเหมือนนกบินร่อนอยู่ เมื่อได้จังหวะก็ลุกขึ้นก้าวขาและกางแขน ทำเหมือนกับข้างต้น

ท่าเลาะเลียบตูบ

ท่าเลาะเลียบตูบ

ท่านี้ผู้รำจะวาดแขนข้างหนึ่งไปข้างหน้า แบบตักหรือช้อนปลา หงายฝ่ามือ ค่อย ๆ ยกขึ้นจนได้ระดับไหล่ จึงพลิกข้อมือเป็นคว่ำ แล้วสลัดปลายนิ้วขึ้นเหนือศีรษะ ๓ ครั้ง ลำตัวโน้มไปข้างหน้าตามแขนที่ยื่นไป ส่วนมืออีกข้างหนึ่งเหยียดตรงมาข้างหลัง หงายฝ่ามือและสลัดปลายนิ้วอย่างเดียวกัน

ทำอย่างนี้สลับกัน เปลี่ยนเป็นข้างซ้าย ข้างขวา ส่วนเท้าทั้งสองข้างเต้นตามจังหวะกาเต้นก้อนไถในท่าแรก

การแสดงเดี่ยว

การแสดงเดี่ยวความจริงเป็นการรำไหว้ครูของนักมวยก่อนจะมีการต่อสู้กัน โดยกรรมการจะเต้นท่ากาเต้นก้อนไถออกมารอบๆ วง จากนั้นนักมวยที่จะต่อสู้กันจะออกมาคนละฝ่าย คือ ชุดสีแดงกับชุดสีน้ำเงิน เพื่อให้เกิดความแตกต่างกัน

การแสดงเดี่ยวหรือการรำไหว้ครูนี้สามารถแสดงบนเวทีที่แสดงคนเดียวได้ โดยมีท่ารำทั้งหมด ๑๔ ท่า คือ ท่าเสือออกเหล่า ท่าย่างสามขุม ท่ากุมภัณ ์ถอยทัพ ท่าลับหอกโมกขศักดิ์ ท่าตบผาบปราบมาร ท่าทะยานเหยื่อ เสือลากหาง กวางเหลียวหลัง ท่าไก่เลียบเล้า ท่าน้าวคันศร ท่ากินนรีเข้าถ้ำ ท่าเตี้ยต่ำเสือหมอบ ท่าทรพีชนพ่อ ท่าล่อแก้วเมขลา ท่าม้ากระทืบโรง และท่าช้างโขลงทลายป่า

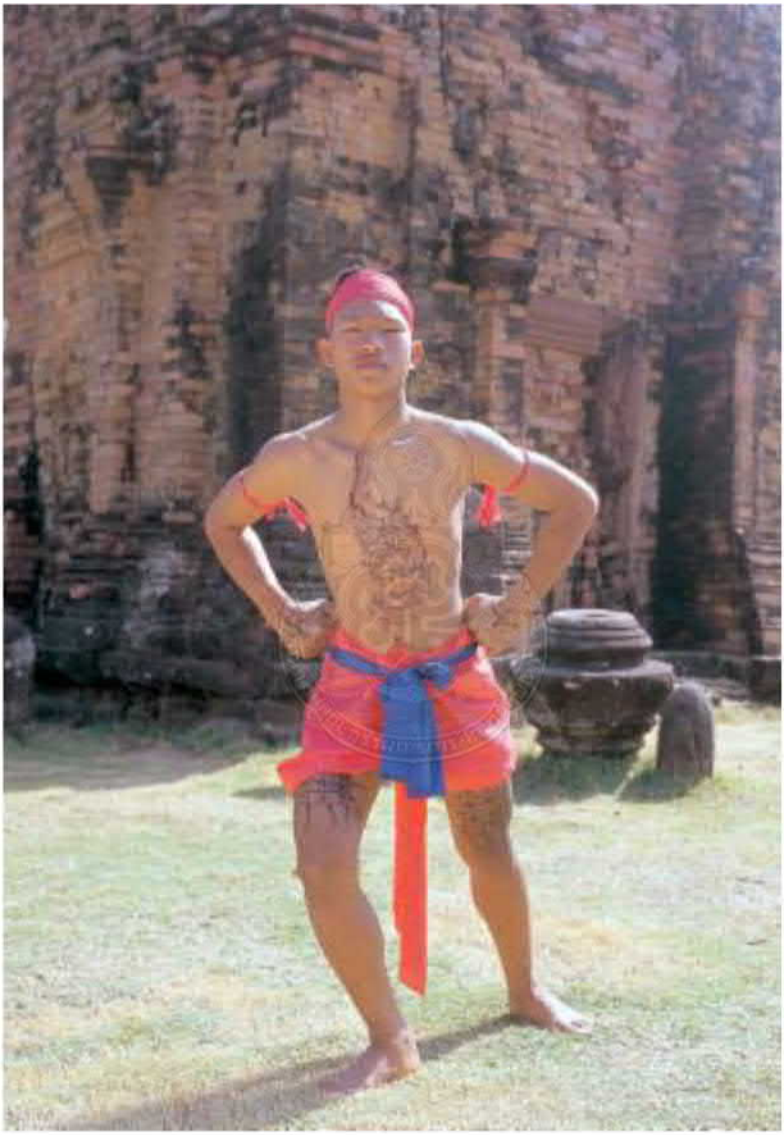

ท่าเสือออกเหล่า

ท่าเสือออกเหล่า

เสือออกเหล่าเป็นท่าเริ่มต้นหรือท่าออกสู่เวที ในท่านี้นักมวยจะโผนทะยานออกจากฉากอย่างรวดเร็ว ประดุจเสือออกมาจากที่ซ่อนในป่า พร้อมกับใช้มือทั้งสองข้างตบลอดแข้งลอดขาทั้งสองข้างนั้นอย่างว่องไว แล้วยกแขนข้างหนึ่งให้สูงขึ้น เพื่อเปิดช่องว่างให้ตบสีข้างใต้รักแร้

ตามด้วยการตบใต้ศอก หลังมือ เข่า ไหล่ ส้นเท้า และขาด้านนอก แล้วกระโดดไปข้างหน้าพร้อมกับตบมือ ก่อนจะหมุนตัวตบยอดอกด้วยฝ่ามือทั้งสองข้าง ใช้หลังมือข้างหนึ่งตบขาในและกระโดดเตะฝ่ามือที่ยื่นไปข้างหน้า แล้วทิ้งตัวลงในท่าย่อเข่า

ลากขาอีกข้างหนึ่งไปข้างหลังในท่าแอ่นอก กางศอกกำมือวางไว้ที่บั้นเอวทั้งสองข้าง สายตาสอดส่ายหาคู่ต่อสู้ชั่วขณะหนึ่ง แล้วกางแขนทั้งสองออกให้ขนานกับพื้น ขาที่ลากอยู่ข้างหลังยังเหยียดตึงอยู่

ต่อไปลากขาที่เหยียดอยู่ข้างหลัง ยกสูงขึ้นในระดับบั้นเอว แล้วม้วนแขนทั้งสองเข้ามาบริเวณท้องน้อย จีบมือทั้งสองข้างยกชูสูงขึ้นเหนือศีรษะ แขนเหยียดในท่าฟ้อนรำ เงยหน้ามองสูงบนฟ้าหาพญาแถน เป็นการรำถวายแถน

ท่าย่างสามขุม

ท่าย่างสามขุม

ย่างสามขุมเป็นท่าที่แสดงความห้าวหาญสำราญใจ แบบเสือสำอางย่างสามขุม ลักษณะเด่นของท่านี้คือการเหยาะย่างอย่างทะมัดทะแมง เป็นท่าต่อเนื่องจากรำถวายแถน คือลดแขนทั้งสองข้างที่ชูเหนือศีรษะลงมา ให้มือข้างหนึ่งวางไว้ที่ขาขณะยังยกอยู่ โดยกำมือตั้งไว้ที่ขา และมืออีกข้างหนึ่งกำวางไว้ที่บั้นเอว

กางศอกทั้งสองข้าง ยกไหล่ให้ผึ่งผาย ส่ายตามองหาคู่ต่อสู้ แล้วเหยาะย่างไปข้างหน้าโดยกระทืบเท้าลงส้นอย่างหนัก ๓ ครั้ง (๓ ขุม) แล้วยืนทรงตัวด้วยขาข้างเดียวอย่างสง่าผ่าเผย สายตาจ้องมองและส่ายหาคู่ต่อสู้ ทำอย่างนี้ ๓ ครั้ง

ท่ากุมภัณ ์ถอยทัพ

ท่ากุมภัณ ์ถอยทัพ

กุมภัณ ์ถอยทัพเป็นท่าที่ผู้รำแสดงท่าทางในเชิงถอย โดยก้าวขาที่ยกสูงระดับเอวอยู่นั้นไปข้างหลัง พร้อมกับยกมือที่ตั้งอยู่ที่ขาให้สูงและเหวี่ยงข้ามศีรษะไปตั้งไว้ที่บั้นเอว กำมือให้แน่น ส่วนมืออีกข้างหนึ่งตวัดลงข้างล่าง

ม้วนแขนขึ้น ให้ตั้งไว้ที่เข่า ขณะที่ยกขายื่นไปข้างหน้ารออยู่แล้ว ทำหน้าตาท่าทางหลอกล่อเหมือนลักษณะไก่ชนที่กำลังจะต่อสู้กัน ขายังยืนทรงตัวอยู่ข้างเดียว

เมื่อได้จังหวะดนตรีก็จะเปลี่ยนข้างและแสดงลีลาท่าทางในเชิงถอยเหมือนที่ทำมาแล้ว จนรู้สึกว่าถอยมาอยู่กลางเวทีพอที่จะแสดงท่ารำต่อไปได้สะดวก เป็นการถอยมาเพื่อตั้งหลักในท่าลับหอกโมกขศักดิ์ต่อไป

ท่าลับหอกโมกขศักดิ์

ท่าลับหอกโมกขศักดิ์

ในท่านี้นักมวยจะลดขาที่ยกอยู่ระดับเอวให้ต่ำลงมาติดกับพื้นและชิดกับเท้าที่ยืนอยู่แล้ว แขนทั้งสองข้างกางออกให้ขนานกับพื้น แสดงจินตนาการดังกุมภกรรณลับหอกโมกขศักดิ์ โดยหันตัวไปทางด้านข้างแล้วย่อเข่าข้างหนึ่งลง พร้อมกับเหยียดขาอีกข้างหนึ่งออกไปให้ตึงในระดับ ๔๕ องศา และม้วนแขนข้างที่ย่อเข่าลงแล้วเหยียดตรง ส่งให้สูงพ้นศีรษะประมาณ ๔๕ องศา

มือฟ้อนรำในลักษณะหมุนวงกลม ส่วนแขนอีกข้างหนึ่งเหยียดลงข้างล่าง ให้ได้แนวเดียวกับแขนที่เหยียดขึ้นข้างบน มือก็ให้ฟ้อนรำเหมือนกัน ข้อสำคัญคือแขนต้องเหยียดขนานกับขาที่เหยียดออกมาแล้ว

เพื่อให้เป็นไปตามจินตนาการของการลับหอกให้ย่อเข่าลงเล็กน้อย พร้อมกับม้วนแขนทั้งสองข้างบริเวณหน้าอก แล้วเหยียดแขนทั้งสองข้างออกอยู่ในลักษณะเดียวกัน ทำอย่างนี้ ๒-๓ ครั้ง เมื่อทำข้างหนึ่งเสร็จแล้วจึงทำอีกข้างหนึ่งสลับกันไป

จากนั้นยกขาทั้งสองมาชิดกัน และค่อยๆ ย่อตัวลงบนส้นเท้า ส่วนแขนทั้งสองมารวมกันที่หน้าอก แบมือและคว่ำฝ่ามือลง พร้อมขยับไปมาหลายครั้งจนลงไปนั่งบนส้นเท้า แล้วกางแขนออกทั้งสองข้างให้ขนานกับพื้น หงายมือขึ้น สลัดปลายนิ้วให้เข้ากับจังหวะดนตรี

ท่าตบผาบปราบมาร

ท่าตบผาบปราบมาร

ท่าตบผาบปราบมารนี้นักมวยจะลุกขึ้นกระโดดไปข้างหน้า พร้อมกับตบมือไปข้างหลังและข้างหน้า ตบลอดแข้งลอดขาทั้งสองข้างอย่างว่องไว ต่อด้วยตบยอดอกทั้งสองมือ ตบขาใน เข่านอก ตาตุมใน ตาตุมน่อก สีข้าง ใต้ศอก หลังมือ เข่า ไหล่ ส้นเท้า และขานอก เป็นอันหมดลายตบครั้งแรก

จากนั้นกระโดดไปข้าง ๆ แสดงการตบยอดอกด้วยมือทั้งสองข้าง ต่อด้วยขาในจนถึงขานอก อย่างที่ทำมาแล้วในลายตบครั้งแรก

ทำอย่างนี้สลับกันไป จะกี่ครั้งก็ได้ถ้ามีกำลังพอ เพราะเป็นการใช้กำลังมาก ต้องตบอย่างแรงและหนักแน่น เพื่อให้เกิดเสียงดัง

ท่าตบผาบปราบมารนี้ เล่ากันว่านักมวยสมัยก่อนใช้คาถาอาคมกัน การตบแต่ละครั้งจะมีแสงไฟออกมาเหมือนประกายเหล็ก ทำให้เป็นที่ยำเกรงของคู่ต่อสู้

ท่าทะยานเหยื่อ เสือลากหาง กวางเหลียวหลัง

ท่าทะยานเหยื่อ เสือลากหาง กวางเหลียวหลัง

ท่านี้จินตนาการจากท่าเล่นของลูกเสือที่หยอกล้อกัน โดยผู้รำจะทำการตบผาบปราบมาร เต้นออกไปด้านข้าง มือทั้งสองข้างตบยอดอก และยกขาข้างหนึ่งให้สูงพองาม แล้วใช้หลังมือข้างที่ขายกนี้ตีขาในที่ยกไว้แล้ว ก่อนจะใช้เท้าข้างที่ยืนกระโดดเตะฝ่ามือที่ยื่นไปข้างหน้าในระดับสูง พร้อมกับกระโดดขึ้นตบมือทั้งสองข้างเหนือศีรษะ แล้วเอี้ยวตัวมาตบฝ่าเท้าที่อยู่คนละข้างกับมือซึ่งได้ยกฝ่าเท้ารอรับอยู่แล้ว

ลากเท้าที่ถูกตบให้ยื่นออกไปคล้ายเสือลากหาง และตบปลายเท้ากับพื้นเบา ๆ ตามจังหวะดนตรี ส่วนแขนทั้งสองข้างก็กางออกร่ายรำเหมือนนกบิน แบบ “นกสีดาเลาะหาด” (นกนางนวลถลาลม)

ต่อไปผู้รำจะเอี้ยวตัวหันมาในแนวเดียวกับเท้าที่ตบลากหางเสืออยู่ และแขนทั้งสองก็มารวมกัน เหยียดยื่นออกไปคู่ขนานกับเท้าที่ตบพื้นอยู่ หันหน้าแลเหลียวตามแขนที่เหยียดเป็นท่านอง “กวางเหลียวหลัง”

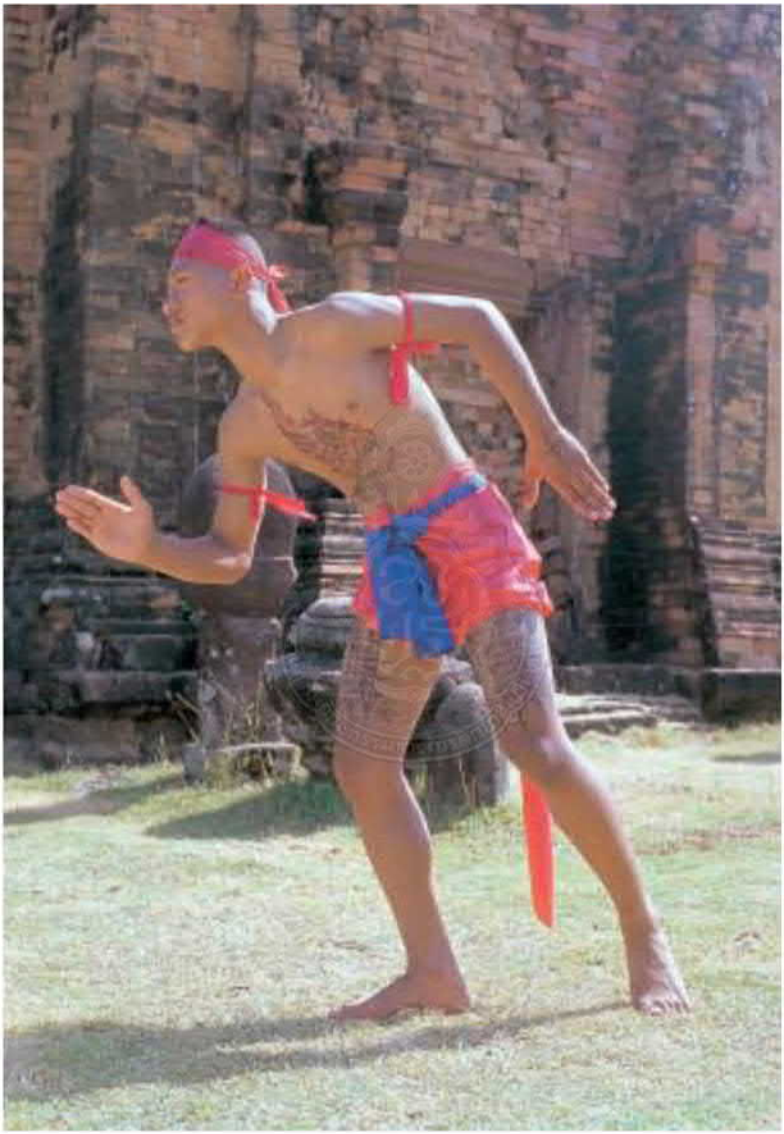

ท่าไก่เลียบเล้า

ท่าไก่เลียบเล้า

ไก่เลียบเล้าเป็นท่าเลียนแบบการเลาะเลียบของไก่ที่หาช่องทางเข้าเล้ายามพลบค่ำ โดยผู้รำจะยกขาที่ยืนอยู่ให้สูงขึ้นในระดับเอว เปลี่ยนขาที่ใช้เท้าตบพื้นเป็นยืนขาเดียว แขนทั้งสองยกขึ้นร่ายรำไปมาแบบ “นาคีม้วนหาง” แล้วเกร็งท่อนแขนข้างหนึ่งยกขึ้นตั้งฉากกับลำตัว ตั้งศอกไว้ที่เข่า แขนอีกข้างกางศอก กำมือตั้งอยู่ที่บั้นเอว

หลังจากนั้นขยับตัวเหยาะย่างอย่างมีจังหวะไปยังมุมเวทีข้างหนึ่ง แล้วยืนทรงตัวด้วยขาข้างเดียว ก่อนจะยืดตัวตรงอย่างสง่าผ่าเผย ส่วนแขนทั้งสองข้างก็ร่ายรำไป แล้วม้วนข้อมือยกสูงขึ้น ๆ จนสุดแขนเป็นรูปตัว “วี” พร้อมกับเงยหน้ามองตามมือขึ้นไปด้วย

ต่อไปเหวี่ยงแขนข้ามศีรษะ ย่อเข่าลง และหมุนตัวกลับขยับลำตัว เหยาะย่างอย่างมีจังหวะไปกลางเวทีในรูปครึ่งวงกลมหรือพระจันทร์ครึ่งซีก เตี้ยต่ำเอียงตัวเหมือนครั้งแรก แต่คนละข้างไปยังมุมเวทีข้างหน้าอีกมุมหนึ่ง

ทำอย่างนี้ไป ๒ หรือ ๓ รอบ ขึ้นอยู่กับพละกำลังของผู้แสดงจะเอื้ออำนวย

ท่าน้าวคันศร

ท่าน้าวคันศร

น้าวคันศรเป็นท่าแสดงจินตนาการขณะพระรามน้าวคันศร โดยผู้รำจะเหยาะย่างเตี้ยต่ำมาอยู่กลางเวที ยกขาข้างหนึ่งสูงขึ้น และยืดตัวยืดขาให้ตรง ทรงตัวอยู่ด้วยขาข้างเดียว ยกแขนไปข้างหน้าให้ตั้งฉากกับลำตัว แขนอีกข้างหนึ่งยื่นไปข้างหลังระดับเดียวกันในลักษณะน้าวคันศร

แล้วค่อย ๆ โน้มตัวไปข้างหน้า ลดขาที่สูงลงมาจรดพื้น ย่อเข่าเล็กน้อย พร้อมกับยกเข่าข้างที่ยืนทรงตัวอยู่ให้สูงขึ้น คลายมือทั้งสองข้างออก ประดุจพระรามปล่อยลูกศรออกจากแล่ง

จากนั้นวาดแขนและขาที่อยู่ข้างหลังไปข้างหน้าพร้อม ๆ กัน ขายกสูงอยู่ระดับเอว แขนม้วนเข้าบริเวณหน้าอก ตวัดเหยียดไปข้างหน้าขนานกับพื้น แขนข้างหน้าวาดข้ามศีรษะไปข้างหลัง อยู่ระดับเดียวกับแขนที่ยื่นไปข้างหน้าในลักษณะน้าวคันศร

เช่นเดียวกับที่ทำมาแล้ว ค่อย ๆ โน้มตัวไปข้างหน้า ลดขาที่ยกสูงลงจนจรดพื้น ย่อเข่าลงเล็กน้อย พร้อมกับยกขาที่ยืนอยู่ให้สูงขึ้น คลายมือทั้งสองออกประดุจปล่อยลูกศรออกจากแล่งเป็นครั้งที่สอง

ท่ากินนรีเข้าถ้ำ

สำหรับกินนรีเข้าถ้ำนี้ผู้รำจะโน้มตัวไปข้างหน้า เท้าข้างหลังจะลดลงจรดกับพื้น และย่อตัวให้เตี้ยลงทีละน้อย ๆ จนเข่าขาหลังถึงพื้น ขาหน้าตั้งเข่าชันไว้ ส่วนมือทั้งสองข้างก็ร่ายรำไปตามจังหวะดนตรีในท่ากินนรีลงสรง และให้เอนตัวไปข้างหลังจนนั่งอยู่บนส้นเท้าข้างหลัง มือทั้งสองก็ร่ายรำไปเรื่อย ๆ ก่อนจะโน้มตัวไปข้างหน้า จนเข่าที่ตั้งชันอยู่จรดกับพื้น

ท่ากินนรีเข้าถ้ำ

ท่าเตี้ยต่ำเสือหมอบ

เตี้ยต่ำเสือหมอบเป็นท่าที่ต่อเนื่องจากท่ากินนรีเข้าถ้ำ โดยผู้รำจะกำหมัดกระทุ้งศอกลงกับพื้นข้างหน้า ๒-๓ ครั้ง ส่วนแขนอีกข้างหนึ่งกำหมัดตั้งไว้ที่บั้นเอว ให้เปลี่ยนทำเช่นนี้ทั้งแขนซ้ายและแขนขวาสลับกันสัก ๒-๓ ครั้ง ขาที่เหยียดออกไปก็ใช้ปลายเท้าตบกับพื้นเป็นจังหวะตามเสียงดนตรี จากนั้นวาดแขนทั้งสองข้างกวาดไปกับพื้นที่อยู่ข้างหน้า เป็นการหาเถื่อน ขูดเถื่อน คือหาที่มั่นคง

ต่อไปผู้รำจะใช้มือทั้งสองข้างตบพื้นอย่างแรง พร้อมกับยกลำตัวขึ้นสูง แขนยันกับพื้นให้ตรง สอดส่ายสายตาไปทั่วเหมือนเสือหาเหยื่อ แล้วหมอบลงกับพื้นอีก ก่อนจะยกตัวสูงขึ้น ทำอย่างนี้สัก ๒-๓ ครั้ง เป็นลักษณะเสือร้ายคอยจับเหยื่อ

ท่าเตี้ยต่ำเสือหมอบ

ท่าทรพีชนพ่อ

ทรพีชนพ่อเป็นท่าที่ต่อเนื่องจากท่าเตี้ยต่ำเสือหมอบ ท่านี้ผู้รำจะตบพื้นอย่างแรง และใช้ศอกทั้งสองกางออกขวิดลงที่พื้นอย่างรุนแรง ตามจินตนาการ ให้เหมือนความดุดันของทรพีที่โหดร้ายชนทรพาผู้พ่อ ผู้รำจะทำท่าขวิดพื้นไปมาอย่างแรงและเร็ว คล่องแคล่วว่องไว เป็นการข่มขวัญคู่ต่อสู้

ท่าทรพีชนพ่อ

ท่าช้างโขลงทลายป่า

ช้างโขลงทลายป่าเป็นท่าสุดท้าย ผู้รำจะเหวี่ยงแขนและขาข้างหนึ่งไปมาข้างหลัง กางแขนทั้งสองออกเต็มที่ให้ได้ระดับไหล่ แล้วม้วนแขนทั้งสองข้างมาในลำตัวบริเวณสีข้างทั้งสองในลักษณะช้างม้วนงวง และโน้มตัวไปข้างหน้าเหยาะย่างไปตามจังหวะดนตรี แสดงพละกำลังท่าทางการต่อสู้โดยใช้มือ เท้า เข่า และศอก รุกไล่ศัตรูหรือคู่ต่อสู้อย่างฮึกเหิม ประดุจช้างป่าที่เมามัน

ท่าช้างโขลงทลายป่า

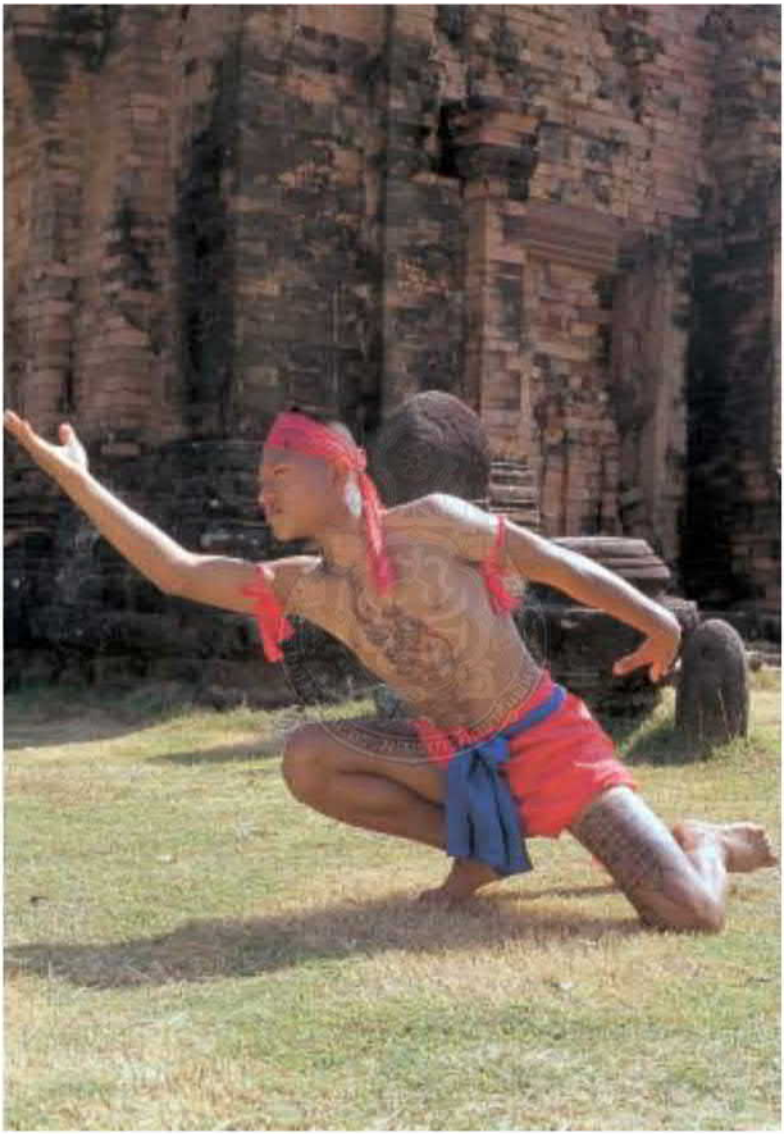

ท่าล่อแก้วเมขลา

ท่าล่อแก้วเมขลา

ล่อแก้วเมขลาเป็นท่าที่ผู้รำจะยื่นเท้าที่อยู่ข้างหลังไปข้างหน้า และเอนตัวมาข้างหลัง พร้อมกับกางแขนทั้งสองข้างเหยียดตรงไปข้างหน้าและข้างหลังในระดับ ๔๕ องศา ปลายมือกวัดแกว่งในท่ารำตามจินตนาการ ท่านางเมขลาล่อแก้วให้รามสูรขว้างขวาน

จากนั้นม้วนแขนเข้ามาบริเวณหน้าอก โน้มตัวไปข้างหน้า แล้ววาดแขนกางเหยียดออกไปในลักษณะล่อแก้วตามท่าเดิม ทำอย่างนี้ ๒–๓ ครั้ง

ท่าม้ากระทืบโรง

ท่าม้ากระทืบโรง

ท่าม้ากระทืบโรงนี้ผู้รำจะทรงตัวยืนขึ้นทีละน้อย ๆ พร้อมกับม้วนท่อนแขนช่วงล่างทั้งสองข้างหมุนไปมาในลักษณะควงหมัดวงกลมหลาย ๆ รอบ พร้อมกับยกเท้าขึ้นกระทืบลงกับพื้นอย่างแรงและหนักแน่น ๓ ครั้ง

การแสดงการต่อสู้ในเชิงศิลปะ

นักมวยทั้งสองฝ่ายจะต่อสู้กัน มีกรรมการเป็นผู้ห้ามมวย การต่อสู้ใช้ฝ่ามือตบหรือตีคู่ต่อสู้ เมื่อใครล้มลงแล้วก็สามารถลุกขึ้นมาต่อสู้ได้อีก เพราะถือว่าเป็นการที่ใช้ชั้นเชิง สามารถจะชนะคู่ต่อสู้ได้

ปัจจุบันการต่อสู้ในเชิงศิลปะมวยโบราณสกลนครนี้ เมื่อการต่อสู้หรือการแสดงสิ้นสุดลง กรรมการจะตัดสินให้เสมอกัน โดยจับมือของนักมวยทั้งสองฝ่ายชูขึ้น เพื่อเป็นการให้เกียรติแก่นักมวยผู้แสดง

การแสดงที่ดูแล้วคล้ายต่อสู้กันจริง

ขอให้จื่อจำ

ปัจจุบันนี้แต่ละโรงเรียนในจังหวัดสกลนครต่างเห็นความสำคัญของมวยโบราณสกลนคร จึงร่วมใจกันสืบสานศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านของจังหวัดสกลนครด้วยการสอนรำมวยโบราณขึ้น ทำให้เยาวชนได้มีโอกาสศึกษาและฝึกฝนจนรำมวยโบราณได้จนเป็นที่น่าชื่นชมอย่างยิ่ง

มวยโบราณสกลนครเป็นศิลปะการแสดงที่ปลูกฝังให้เยาวชนเกิดความรัก ความภาคภูมิใจ ในวัฒนธรรมของตนเอง ภูมิใจในบรรพชนและท้องถิ่นของตน รวมถึงกระชับความผูกพันให้แน่นแฟ้น อันเป็นตัวอย่างที่ดีในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน

มวยโบราณสกลนครจะมีชื่อเสียงปรากฏอยู่คู่แผ่นดินนานเท่าใดนั้น เป็นหน้าที่ของลูกหลานชาวสกลนครที่จะสานต่อมรดกของปู่ย่าตายายให้คงอยู่ต่อไป

แหล่งข้อมูล

นายรัตนะ แสนนาม
อาจารย์ ๒ ระดับ ๗
โรงเรียนสกลนครพัฒนศึกษา

นายธานินทร์ โล่อุทัย
อาจารย์หมวดศิลปศึกษา
โรงเรียนสกลราชวิทยานุกูล

ผู้สาธิตการแสดง

นายสรรเสริญ พรหมเจริญ
โรงเรียนสกลนครพัฒนศึกษา

นายเอกรัชต์ ทองก้านเหลือง
โรงเรียนสกลนครพัฒนศึกษา

บรรณานุกรม

หทัยภูพาน, มูลนิธิ. **หนังสือเชิดชูเกียรติ จำลอง นวลมณี ผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม ปี ๒๕๒๙.** สกลนคร : ศูนย์อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน กองทุนมูลนิธิหทัยภูพาน, ๒๕๒๙.

ศิลปากร, กรม. **แหล่งท่องเที่ยว อีสานบน.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ โอ. เอส. พริ้นติ้ง, ๒๕๓๔.

คณะผู้จัดทำ

๑. นายพรสวรรค์ วงศ์กาฬสินธุ์
๒. นายพรสวรรค์ แก้วหาวงศ์

อาจารย์ที่ปรึกษา

นางศิริพร เมืองรี

คณะกรรมการตรวจพิจารณาและบรรณาธิการกิจ

๑.	นายวิโรจน์ ศรีพรหมทัต	ประธาน
๒.	นายจักรพงษ์ ทัพขวา	รองประธาน
๓.	นายชวลิต วัฒนะสุระ	กรรมการ
๔.	นายเลอพงษ์ อุทธา	กรรมการ
๕.	นายพิทยาพล เสนาไชย	กรรมการ
๖.	นายรัตนะ แสนนาม	กรรมการ
๗.	นายเชวงศักดิ์ เมืองรี	กรรมการ
๘.	นายอดิศร จันตะแสง	กรรมการ
๙.	นางศิริพร เมืองรี	กรรมการและเลขานุการ

คณะบรรณาธิการขั้นสุดท้าย

ที่ปรึกษา

๑. นางกษมา วรวรรณ ณ อยุธยา
๒. นายสมาน ชาติยานนท์
๓. นางสาวเอิบบุญ สุทธิประภา

คณะบรรณาธิการ

๑. นายมะเดื่อ เสมา
๒. นายศุภกิจ นิมมานนรเทพ
๓. นางจงจิต นิมมานนรเทพ
๔. นายมานพ ถนอมศรี
๕. นายผดุง พรมมูล
๖. นายศักดิ์ชัย เกียรตินาคินทร์
๗. นายถวิล เปลี่ยนศรี
๘. นายพลาดิศัย สิทธิธัญกิจ
๙. นางวิภา ตัณ ุลพงษ์
๑๐. นายวิญญู บุญยงค์
๑๑. นายสัญญลักษณ์ เนียมถนอม
๑๒. นางสาวพรวดี พรเพ็ญพิพัฒน์
๑๓. นางสาวนันดา แก้วสุวรรณ

๑๔. นางสาวจำเนียม อินยา
๑๕. นางแดงต้อย บุญยงค์
๑๖. นางสาวอารยา พันอินากูล
๑๗. นางสาวชไมพร พรเพ็ญพิพัฒน์
๑๘. นายวินัย รอดจ่าย
๑๙. นางปราณี ปราบริปู
๒๐. นางวันเพ็ญ สุทธากาศ
๒๑. นางสุกัญญา งามบรรจง
๒๒. นางวรรณี จันทรศิริ
๒๓. นางสุทิน ทองไสว
๒๔. นางสาวระเบียบ กิติมากุลนรเดช
๒๕. นายณรงค์ แก้วสว่าง
๒๖. นายพินิจ สุขะสันติ์
๒๗. นายอุทัย ไชยกลาง
๒๘. นางสาวเจษฎา กิตติสุนทร

บรรณาธิการ

นายวิญญู บุ ญย์งค

วิทยากรให้ความรู้ ในการประชุมปฏิบัติการ

๑. นายวินัย รอดจ่าย
๒. นายมานพ ถนอมศรี
๓. นายถวัลย์ มาศจรัส
๔. นายสามารถ จันทร์สูรย์
๕. นายครรชิต มนูญผล
๖. นายสุวัฒน์ ทองหอม
๗. นางสาวสมพร จารุนัฏ
๘. นางสุกัญญา งามบรรจง
๙. นางบุญสม น้ำเจริญ
๑๐. นายพินิจ สุขะสันต์
๑๑. นายอุทัย ไชยกลาง

คณะผู้จัดทำ

นางศิริพร เมืองรี
อาจารย์ที่ปรึกษา

นายพรสวรรค์ วงศ์กาฬสินธุ์

นายพรสวรรค์ แก้วหาวงศ์

ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ
เรื่อง อนุญาตให้ใช้หนังสือในโรงเรียน

ด้วยกรมวิชาการได้จัดทำหนังสืออ่านเพิ่มเติมตามความต้องการของท้องถิ่น เรื่อง มวยโบราณสกลนคร การต่อสู้สู่ศิลปะการแสดง ระดับมัธยมศึกษา เพื่อใช้ประกอบการเรียนการสอนกลุ่มวิชาสังคมศึกษาขึ้น กระทรวงศึกษาธิการได้พิจารณาแล้วอนุญาตให้ใช้หนังสือนี้ในโรงเรียนได้

ประกาศ ณ วันที่ ๒๗ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๔๔

(นายอำรุง จันทวานิช)
รองปลัดกระทรวง ปฏิบัติราชการแทน
ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

หนังสืออ่านเพิ่มเติมตามความต้องการของท้องถิ่น
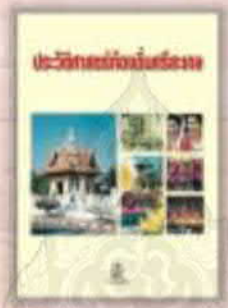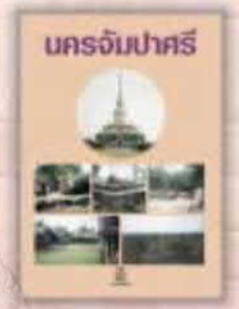
ที่นักเรียนจัดทำชุดนี้ จำนวน ๑๐ เล่ม